

**“IQTISODIY TADQIQOTLARGA
ASOSLANGAN OLIY MA’LUMOTLI
IQTISODCHI KADRLARNI
TAYYORLASH: MUAMMOLAR VA
INNOVATSION YECHIMLAR”
MAVZUSIDAGI**

**XALQARO ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYA
MATERIALLARI TO‘PLAMI**

I

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
BUXORO VILOYATI HOKIMLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI**

**“Iqtisodiy tadqiqotlarga asoslangan oliy ma'lumotli iqtisodchi
kadrlarni tayyorlash: muammolar va innovatsion yechimlar”**

mavzusidagi

xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami, 2023 yil 6-7

iyun

I JILD

**Collection of materials of the international scientific and practical
conference "Training highly educated economists based on
economic research: problems and innovative solutions", June 6-7,
2023**

I VOLUME

**Сборник материалов международной научно-практической
конференции «Подготовка высокообразованных экономистов
на основе экономических исследований: проблемы и
инновационные решения», 6-7 июня 2023 г.**

ТОМ I

Buxoro – Bukhara – Бухара – 2023

УДК: 631.1:339.13(575.1)

“Iqtisodiy tadqiqotlarga asoslangan oliy ma’lumotli iqtisodchi kadrlarni tayorlash: muammolar va innovatsion yechimlar”. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi to’plami. 2023 yil 6-7 iyun: - Buxoro : “Sadridin Salim Buxoriy” Durdona Nashriyoti, 2023.-765 b.

1. Qo`yidagi tarkibdan iborat dasturiy qo`mita

1. O.X. Xamidov – Buxoro davlat universiteti rektori, rais;
2. T.Rasulov – Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo`yicha prorektor, rais muovini;
3. D. Sh. Yavmutov – Iqtisodiyot va turizm fakulteti dekani, i.f.n, dotsent, a`zo;
4. J.R. Toxirov – Marketing va menejment kafedrasini mudiri v.b., i.f.f.d., a`zo;
5. B.N. Navruz-Zoda – Marketing va menejment kafedrasini professori, i.f.d., psofessor, a`zo;
6. N.S.Ibragimov – Turizm va si mudiri, xo`jaligi kafedrasini mudiri, i.f.d., professor, a`zo;
7. A.J. Abdullayev – Iqtisodiyot kafedrasini mudiri, i.f.f.d., professor, a`zo;
8. G.R. Xidirova – Marketing va menejment kafedrasini doktoranti, i.f.f.d, a`zo;
9. D.X.Xodjayeva – Marketing va menejment kafedrasini katta o`qituvchisi, a`zo;
10. A.T.Jo`rayev – Xalqaro aloqalar bo`yicha prorektor, i.f.n, a`zo;
11. S.C. Davlatov – Iqtisodiyot kafedrasini katta o`qituvchisi, a`zo;
12. Z.T. Jo`rayeva – Marketing va menejment kafedrasini katta o`qituvchisi, kotib.

1. Qo`yidagi tarkibdan iborat tashkiliy qo`mita

1. T. Rasulov – Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo`yicha prorektor, rais;
 2. D. Sh. Yavmutov – Iqtisodiyot va turizm fakulteti dekani, i.f.n, dotsent, rais muovini;
 3. O`. Umarov – Moliya va iqtisodiyot ishlari bo`yicha prorektor, a`zo;
 4. G.T. Zaripov – I va IPKTB bo`limi boshlig`i, a`zo;
 5. N.S.Ibragimov – Turizm va si mudiri, xo`jaligi kafedrasini mudiri, i.f.d., professor, a`zo;
 6. J.R. Toxirov – Marketing va menejment kafedrasini mudiri v.b., i.f.f.d., a`zo;
 7. A.J. Abdullayev – Iqtisodiyot kafedrasini mudiri, i.f.f.d., professor, a`zo;
 8. H.Ziyovutdinov – Marketing va menejment kafedrasini tayanch doktoranti, a`zo;
 9. L.B.Navruz-zoda – Marketing va menejment kafedrasini dotsent v.b., i.f.f.d., a`zo.
 10. S.U.Tadjiyeva – Marketing va menejment kafedrasini dotsenti, i.f.n., a`zo.
 11. Z.T. Jo`rayeva – Marketing va menejment kafedrasini katta o`qituv, kotib.
- To`plam i.f.d. professor, B.N. Navro`z-Zoda umumiy tahriri ostida chop etildi.

Mazkur to`plamga kiritilgan ilmiy ishlar va g`oyalar mazmuni, undagi statistik ma`lumotlar, sanalarning aniqligiga hamda tanqidiy fikr-mulohazalarga mualliflarning shaxsan o`zlari mas`uldirlar.

келтириб ўтишган. Аммо уларнинг таклиф этган моделида фақат мавжуд бўлган маҳсулотларни тақдим этиш орқали бошқарувни самарали ташкил этиш мумкинлиги изоҳланган. Таклиф этилган алгоритмда янги инновацион ғоя ёки очик бозор API ларни ташкил этиш четга қолган.

Олиб борилган таҳлиллар асосида республикамиз молия бозорида молиявий инжиниринг концепцияси асосида янги банклар ва молиявий институтлар иштирок этувчи платформаларни яратиш орқали бўйича қўйидаги хулосалар шакллантирилди:

1. Банклараро ўзаро муносабатларни ривожлантириш ва банкдан ташқари хизмат кўрсатувчиларни интеграциялашуви учун очик дастурий платформаларни (API – Application Programming Interface) яратиш. Open Banking банк фаолиятининг ташкил этиш орқали банкларнинг бозорда монополлашувига чек қўйиш ёки бозорда эркин, соғлом рақобатни қўлла-қувватлаш имкониятини ошириш.

2. Республикамиз аҳоли сонини ўсиб бориши мобиль курилмаларга бўлган талабнинг ортишига олиб келмоқда. Кўп сонли мижозлар молиявий ҳаётини янада яхшилаш ва қулайликлар яратиш мақсадида “йўловчи” платформасини яратиш. Ушбу яратилган экотизимли платформа мижозларни талабини тўлиқ қондириш имкониятини бериши зарур. Бундай рақамли экотизим lifestyle banking яратиш мақсадга мувофиқ.

3. Молия бозорида электрон ҳамкорлик механизмларини қўллаш: инновацион молиявий технологиялар, маҳсулотлар ва хизматлар учун тажриба механизмини такомиллаштириш зарур.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. <https://www.statista.com/statistics/893954/number-fintech-startups-by->

2. <https://fortunly.com/statistics/fintech-statistics/>

3. Cuthbertson K., Nitzsche D. Financial Engineering: Derivatives and Risk Management. – N.Y.: John Wiley & Sons, 2001. – P. 40–45

Хидирова Гавҳар Рустамовна
и.ф.ф.д.(PhD) дотцент БухДУ
Маркетинг ва менежмент
кафедраси докторанти
xidirova.g.r@gmail.com

МИНТАҚАНИ ЕТАКЧИ ТАРМОҒИ ТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ТИЗИМЛИ МУАММОЛАРИ

Минтақавий туризмни таҳлил қилиш ва мавжуд муаммоларини аниқлаш учун нисбатан объектив статистик маълумотлар бўлиши зарур. Афсуски, мавжуд статистик маълумотлар минтақа доирасида сайёҳлик хизматларга бўлган талабни тўғри баҳолаш имконини бермайди. Бунинг асосий сабаблари статистик маълумотларнинг сифат даражасининг пастлиги, иқтисодийнинг туризм тармоғи билан боғлиқ тармоқ ва соҳалари бўйича умумлаштирилган кўрсаткичларнинг йўқлиги, мавжуд ахборот базасининг ҳалқаро ҳисобот ва статистикага тўғри келмаслигидир. Мавжуд камчиликлар статистик ҳисобот методологиясини такомиллаштириш заруриятдан келиб чиққан ҳолда, минтақавий туризмнинг ўзига хос мураккаб тармоқлар йиғиндисидан иборат эканлиги билан тушунтириш мумкин.

Мавжуд вазиятдан келиб чиққан ҳолда Бухоро вилоятида туризмни ривожланиш ҳолатига баҳо беришда расмий статистик маълумотлардан (Ўзбекистон Республикасида туризм ва дам олишни ривожлантиришнинг асосий кўрсаткичлари-статистик бюллетень), шунингдек таклиф этилган сўровнома услуб асосида туризмни минтақани ижтимоий-иқтисодий ривожланишга бевосита ва билвосита таъсирини белгиловчи таъсирини белгиловчи кўрсаткичлардан фойдаланилган. Вилоятда туризмни ривожланишини баҳолашнинг расмий статистик кўрсаткичлари қўйидагилардан иборат:

- кирувчи, чиқувчи ва ички туризм;
- халқаро туризм;
- маданий хордиқ чиқариш томонидан аҳолига кўрсатилган хизматлар;
- сайёҳлик ташкилотлар ва фирмалар фаолияти;
- кичик корхона ва микрофирма шаклидаги сайёҳлик фирма ва ташкилотларнинг фаолияти;
- хизмат кўрсатилган ташриф буюрувчилар сони;
- сотилган сайёҳлик йўриқномалари сони ва қиймати;

- сайёҳлик фирма ва ташкилотлар ходимлар сони;
- меҳмонхона ва шунга ўхшаш жойлаштириш воситалари фаолияти, ходимлар сони;
- меҳмонхона ва шунга ўхшаш жойлаштириш воситалар ходимлар сони;
- дам олиш ва сайёҳлик базаларининг фаолияти;
- санатория-курорт муассасалари фаолияти ва бошқалар.

Қўшимча таклиф этилаётган минтақада туризмни комплекс (талаб ва таклиф асосида) ривожланишини таклиф қилиш кўрсаткичлари (индикаторлари):

- кировчи, чикувчи ва ички туризмда сайёҳларнинг истеъмоллари;
- туризм тармоқларида товарлар (хизматлар) ишлаб чиқариш;
- туризм тармоқларида бандлик;
- туризмни иқтисодий ўсишга, тармоқларни ривожланишидаги ўрни ва таъсири.

Шуни таъкидлаш лозимки, Бухоро вилоятида туризмни етакчи соҳа сифатида ривожлантиришга қаратилган махсус давлат дастури ишлаб чиқилмаган¹. Холбуки, Қашқадарё, Самарқанд ва Тошкент вилоятларида ҳам махсус дастурлар амалга оширилмоқда. Лекин ушбу дастурларнинг асосида фақатгина инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш кўзда тутилган бўлиб, мавжуд вазият чуқур таҳлил қилинмаган, махсус мониторинг кўрсаткичларидан фойдаланилмаган, туризмга бўлган реал талаб ва таклиф ўрганилмаган ҳолда қўшимча чора-тадбирлар ишлаб чиқилган, туризмни минтақани ижтимоий-иқтисодий ривожланишига таъсири ва натижалари ҳисоб-китоб қилинмаган.

Бундай камчиликларнинг асосида минтақа доирасида туризмни ривожланишини баҳоловчи объектив рақам ва кўрсаткичларни етишмаслигидир.

Мустақиллик йилларида мамлакатимизда ва вилоятда туризм соҳасини ривожлантиришга қаратилган бир қатор чора-тадбирлар амалга оширилди. Жумладан, соҳага оид меъёрий-ҳуқуқий база шакллантирилди, меҳмонхона ва транспорт инфратузилмаси яхшиланди, тарихий-меъморий обидаларимиз тикланди, қайтадан реконструкция қилинди. Айниқса, 2022 йилда ҳалқаро туризмни устувор ривожлантиришга қаратилган 10 дан ортиқ расмий ҳукумат қарорлари ва дастурлари қабул қилинди. Бухоро вилоятининг туризм салоҳиятини янада юқори даражага кўтаришда Бухоро аэропортига ҳалқаро статус берилиши, Тошкент-Бухоро тез юрар “Афросиёб” поездини ишга туширилиши, янги замонавий меҳмонхоналарни қурилиши катта туртки бўлди.

Умуман Бухоро вилоятида туризм тармоғининг ҳозирги ҳолатини таклиф этилган усуллар асосида таҳлил қилиш натижалари кўйидаги муаммолар мавжудлигини кўрсатмоқда:

- мавжуд расмий маълумотлар асосида вилоятда туризмнинг ҳозирги ҳолатини ва ривожланиш тенденцияларни баҳолаш тўлиқ ва аниқ натижаларни бера олмаслигини билган ҳолда тадқиқотда статистик ахборотлар билан бир қаторда таклиф этилган усуллар асосида уларнинг объективлигини таъминлашга ҳаракат қилинган;

- бевосита туризм тармоғи ҳажми 2015-2022 йилларда 2,7 марта кўпайишига қарамасдан, уларнинг умумий хизматлардаги улуши жуда паст даражада (0,5%) сақланиб қолмоқда. Бу ҳолат вилоятда туризмни ривожлантириш талаб даражасида эмаслигини ва мавжуд салоҳиятда самарали фойдаланилмаётганлигини кўрсатмоқда;

- хориж сайёҳларига сайёҳлик хизматлар кўрсатишда вилоятда мавжуд меҳмонхоналар, дам олиш ва сайёҳлик уйлариининг бошқа минтақаларга нисбатан ўрни жуда паст бўлиб, ушбу муаммога кўпроқ эътибор қаратиш лозим. Меҳмонхоналарнинг йиллик тўлдириш коэффициенти 27,4%га тенг бўлиб, самарадорлиги юқори эмаслигини кўрсатмоқда;

- ички туризм (сайёҳлар сони бўйича) вилоят мамлакат минтақалари ўртасида охириги ўринларни (12 ўрин) эгаллаётганлигига салбий ҳолат сифатида қараш ва тизимли муаммолар қаторига киритиш мумкин;

- вилоятда дам олиш муассасалари ва сайёҳлик базалари, шунингдек, санатория-курорт уйлари деярли ривожланмаган бўлиб, мамлакатда охириги ўринларни эгаллайди;

- расмий маълумотларга кўра бевосита туризм соҳасида банд бўлганлар сони жуда кам. Туризм билан боғлиқ соҳаларда банд бўлганлар сонини, танлов асосида ўтказилган сўровномалар натижасига кўра аниқланиб, уларнинг бир неча марта юқорилиги аниқланган. Ушбу ҳолат туризмни барқарор ривожланиши бандлик муаммосини ҳал қилишда энг муҳим йўналишлардан бирига айланиши учун барча имкониятлар мавжуд;

¹Бухоро ҳокимининг 2015 йил 11 майдаги қарорига мувофиқ “Бухоро вилоятини 2015 йилда туризм соҳасини янада ривожлантириш” дастури тасдиқланган.

- таклиф этилган сўровнома ўтказиш услубидан фойдаланган ҳолда (ички ва ташқи туризм сайёҳларини вилоятдаги харажатларини ҳисобга олиш орқали) вилоятнинг ялпи ҳудудий маҳсулотида туризмнинг улуши аниқланган. Бу кўрсаткич 2,8%ни ташкил қилган бўлиб, ҳозирда туризмни вилоятнинг иқтисодий ўсишдаги улуши паст даражада эканлигини кўрсатмоқда;

- вилоятда туризм тармоғини умумий хизматлар, ялпи ҳудудий маҳсулот ва инвестициялар ўртасида нисбатан юқори боғлиқлик борлиги исботланган. Саноат, қишлоқ хўжалиги ва савдо билан боғлиқлик даражаси нисбатан юқори эмас, уларнинг вилоятда туризмни ривожланишига қўшаётган ҳиссалари талабга жавоб бермаслигини кўрсатмоқда.

Вилоятда туризм тармоғини ривожланишининг ҳозирги ҳолати бир қатор тизимли муаммолар мавжудлигини кўрсатмоқда. Уларни ҳал қилиш ва минтақавий салоҳиятдан унумли фойдаланиш туризмни вилоятни ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг етакчи тармоғи ва ўсиш нуқталаридан бирига айланиши, аҳоли фаровонлиги оширишда муҳим омил бўлиб хизмат қилиши учун барча имкониятлар мавжуд.

Бухоро давлат университети “Иқтисодиёт” кафедраси и.ф.ф.д., (PhD)

З.Б. Навруз-зода,

90 710-90-94, zebinisonavruzzoda@gmail.com

“СМАРТ ТУРИСТИК ДЕСТИНАЦИЯ” ЗИЁРАТ КЛАСТЕРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ.

Аннотация: Мақолада туристик дестинациянинг 6 та модели ҳақида ёритиб берилган. "Смарт ҳудудлар" мижозларга сайёҳларни кўпроқ жалб этилиши ва "Смарт ҳудуд"нинг асосий фарқловчи хусусиятларини очиб берган.

Калим сўзлар: туристик дестинация, туристик ҳудуд, смарт ҳудуд, ақилли ҳудуд, зиёрат кластери.

Аннотация: В статье описаны 6 моделей туристических дестинаций. «Умные регионы» раскрыли покупателям большую привлекательность туристов и основные отличительные черты «Умного региона».

Ключевые слова: туристическая дестинация, туристический район, умный район, интеллектуальный район, паломнический кластер.

Resume: The article describes 6 models of tourist destinations. "Smart Regions" revealed to customers more attraction of tourists and the main distinguishing features of "Smart Region".

Keywords: tourist destination, tourist area, smart area, intelligent area, pilgrimage cluster.

Туристик дестинациянинг турли моделлари мавжуд. Уларни 6 та қуйидаги моделларини мақоламизда кўриб чиқамиз:

1. *Туристик дестинациянинг тизимли модели.* Янги Зеландиялик олим Н.Лейпер ўзининг туристик дестинация моделида сайёҳлик билан ўзаро алоқада бўладиган тўртта қуйидаги ҳудуд турларини ажратиб кўрсатади¹.

1) туристларни юборадиган ва уларнинг яшаш жойлари билан боғлиқ бўлган *туристик оқимларни вужудга келтирувчи ҳудудлар*;

2) сайёҳларни ҳудудгача етказиш ва қайтариш билан боғлиқ бўлган *транзит ҳудудлар*;

3) туристлар бориб *саёҳатини амалга оширадиган ҳудуд*;

4) саёҳатгоҳни танлашга таъсир ўтказувчи *атроф-муҳит*.

Туристик дестинация туризм тизимининг асосий ядроси, муҳим элементи ҳисобланади. Туризмнинг концептуал модели асосида туризм соҳаси тизим сифатида туризм субъекти ва объекти тизимостиларини ўз ичига қамраб олади. Бунда туристик субъектни туристлар ташкил этса, унинг объекти туристик ресурслар ва туристик хизматларни кўрсатадиган корхона ҳамда ташкилотлардан таркиб топади. Туристлар бу тизим доирасида агар талаби ифодаланувчилар ёки харидорлар бўлсалар, уларнинг қаршиларида сотувчилар – туристик товар ва хизматларни таъминловчилар турадилар.

2. *Туристик ҳудуднинг географик модели.* Россиялик олим Морозов М. А. сайёҳлар учун маълум бир жозибadorликка эга бўлган географик ҳудуд сифатида туристик дестинацияни

¹Leiper N. Tourism system: an interdisciplinary perspective. Palmerston North, New Zealand: Department of Management Systems, Business Studies Faculty, Massey University, 1990, 289 p

Курманов Н.А., Рахимбекова А.Е., Сатбаева А.Ж., Алиев У.Ж., Жагалбаев Б.Т. Организация инновационной деятельности на предприятиях обрабатывающей промышленности Казахстана .123	123
Salayev San'atbek Kamilovich, Rajapov Xayrulla Bekdurdiyevich. Intensiv usulda baliq yetishtirish orqali iqtisodiy samaradorlikga erishish	125
Mirzaev Qulmamat Djanzakovich, Rabbimova Maftuna Mehriddin qizi. Innovatsion iqtisodiyot asosida rivojlantirishda mulkdorlar munosabatini o'rni	127
Ш.Х.Мухитдинов. Туризмга хизмат кўрсатиш соҳаси элементлари иерархик кўриниши ва уларни моделлари	129
Bekzhanova Toty Kalzhanovna, Altynbek Berik Atakonysuly. The current state of innovative entrepreneurship in Kazakhstan.....	130
Yeshpanova Dinara Daurenbekovna, Turginbayeva Alua Smagulovna. Theoretical aspects of the innovation process in Kazakhstan	132
Кузнецова Эльвира Рудольфовна, Олимова Нодира Хамракуловна. Актуальные научные проблемы экономики России	134
Мухаммедов Мурод Мухаммедович, Мухаммедова Зарина Муродовна. Хизмат кўрсатиш соҳасини жадал ривожлантиришнинг зарурати.....	137
У.Р.Матякубов. Оролбўйи минтақасида археологик туризмни ривожлантириш имкониятлари....	138
Сафаров Бахтиёр Джуракулович, Дадабаев Кучкар Абдуллаевич. Современные тенденции и критические риски в развитии предприятий розничной торговли в условиях цифровой экономики и пути их снижения	140
Toxirov Javlon Raximovich. Iqtisodiy fanlarni o'qitishda xorij tajribasidan foydalanish imkoniyatlari .142	142
Kurpayanidi K.I., Mikhaylov A.B. Industry 4.0 and its impact on cross-border investment: new challenges and opportunities	145
Boboyev Akmal Choriyevich, Akramova Obida Qosimovna. O'zbekiston yengil sanoatini rivojlantirishda investitsiyaviy jozibadorlikning o'rni va ahamiyati.....	146
Boboyev Akmal Choriyevich, Akramova Obida Qosimovna. Hududlarning investitsion jozibadorligini oshirish orqali mamlakatning iqtisodiy o'sishini ta'minlash masalalari	148
Achilov Abror Niyatqobilovich, Najmiddinova Muslima Azamat qizi. O'zbekistonda korxonalar, tashkilotlarni xususiyashtirish va ishlab chiqarishni rivojlantirish masalalari.	150
Қиличов Бобир Хўжакул ўғли. Хизмат кўрсатиш соҳаси бўлган суғурта ташкилотларида бошқарув самарадорлигининг омилли таҳлили	151
Kuvandikov Aziz Ravshanovich. Economic impacts of developing halal +m.i.c.e tourism in bukhara destination.	154
A.Ch.Abdiev, A.A.Alimardonov, A.A.Alimardonov. Raqamli iqtisodiyot va inson omili.....	156
Саипназаров Шербек Шайлаббекович. Молия инжиниринг орқали янги банк маҳсулотларини тадбиқ этиш масалалари	158
Хидирова Гавҳар Рустамовна. Минтақани етакчи тармоғи туризмни ривожлантиришнинг тизимли муаммолари	159
З.Б. Навруз-зода, “Смарт туристик дестинация” зиёрат кластерини шакллантириш.	161
Рашидов Мэлс Каримович. Эркин иқтисодий ва кичик саноат зоналари фаолиятини такомиллаштиришнинг долзарблиги	163
Gulrukh Djumanazarovna Khasanova, Sohibjon Sobirovich Sadirov. Mehnat resurslari: shakllanishi va ulardan samarali foydalanish yo'llari	166
Zaripov Bahodir Bobomurod o'g'li. Ma'lumotlarni saqlashda bulutli texnologiyalarni qo'llash	167
Jahongir Qosimov. O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish davr talabi	169
Abdullayev Islom Botirovich. Milliy iqtisodiyotni barqaror o'sishini ta'minlashda klaster tizimini raqobatbardoshligini oshirish	172
Djurayeva Nafisa Bakhodirovna. Halal certification practices in food and services.....	175
Арипова Махлиё Салахиддиновна. Бренд как инструмент эффективного продвижения продукта на рынок товаров и услуг	177
Toirova Nozima. Turistik destsinatsiyalarni boshqarish asosida turistik mintaqalarni rivojlantirish	179
J.T.Umirov. O'zbekistonda agroturizmni rivojlantirish masalalari.....	180
А.А.Қодиров. Инновацион усуллардан фойдаланиш орқали экологик туризмни самарали ривожлантириш йўллари	182
Уракова Махсад Хакимовна. Совершенствование управленческого учета на предприятиях АПК .185	185
Oripova Gulirano Nodirovna. The influence of stochastic processes and synergetic effects on the formation of competitive advantages in domestic trade.....	186